

СТРУКТУРА И ВАЛОРИЗАЦИЈА СОЦИЈАЛНИХ ФУНКЦИЈА ШУМА

НЕНАД РАНКОВИЋ
ЉИЉАНА КЕЧА

Извод: Социјални аспекти шумарства представљају значајан фактор гајења и коришћења шума, па зато имају велики утицај на њихову одрживост. Социјалне функције шума су веома бројне, те постоји потреба да се оне систематизују и рангирају, ради боље анализе и квалитетније примене принципа одрживог развоја у шумарству. Социјалне функције шума се могу поделити на културне и остале функције. Културне функције шума обухватају: историјску, религијску, уметничку и образовну функцију, чије је испољавање везано за људски карактер, знање, морал и сл. Остале функције шума обухватају: опстанак, демографску функцију, спортско-рекреативну, здравствено-хигијенску и естетску. Социјалне функције шума се валоризују на тржишту и ван њега. На тржишту се валоризују кроз спорт и рекреацију, центре за опоравак, видиковце, посете националним парковима. Посредан наступ на тржишту се испољава кроз туризам и образовање и уметност. Посредан наступ на тржишту се огледа кроз пласирање производа, као што су лековито биље, гљиве и сл. Нетржишна валоризација обухвата директно финансирање и подстицајне мере у области шумарства и очувања животне средине. Фактори валоризације социјалних функција шума зависе од: стања шума, нивоа економског развоја друштва, развијености тржишта ових функција, историјског наслеђа и сл. Методе за оцену значаја и рангирање социјалних функција шума могу бити: емпиријске, теоретске и економске природе.

Кључне речи: шуме, социјалне функције, вредност, значај

STRUCTURE AND VALORIZATION OF SOCIAL FUNCTIONS OF THE FORESTS

Abstract: Social aspects of forestry are important factor of forestry utilization and silviculture. Therefore they have great influence on their sustainability. The social functions of the forests are very numerous, therefore there is the need them to be systematized and ranked. That is important because of their better analyze and high-quality implementation of the principles of sustainable development in forestry. Social functions of the forests can be divided into cultural and other functions. Cultural functions of the forests include: historical, religious, artistic, and educational function, which appearance is connected to human personality, knowledge, morals, etc. other functions of the forests include: survival, demographic function, sport, recreation, health care, aesthetic function. Social functions of the forests can be valorized in the market or out of it. In the market can be valorized through sport, recreation, recovery centers, visit to the national parks, etc. Indirect appearance in the market is shown through tourism, education and art. Valorization out of the market includes direct subsidize and subventions in the forestry and protection of environment. The factors of the social functions valorization in forestry are dependent on: forests conditions, level of economic social development, development of the market of these functions, historical estate, etc. Methods for estimation of the importance and ranking of social functions can be: empirical, theoretical and economic.

Key words: forests, social functions, value, importance

др Ненад Ранковић, редовни професор, мр Љиљана Кеча, асистенти, Шумарски факултет - Универзитет у Београду, Београд

1. УВОД

Социјални аспекти шумарства су одувек били значајан фактор гајења и коришћења шума (Бадемљић Ј., 1904, Јекић Ј., 1928, Симеуновић Д., 1987), па зато имају и велики утицај на њихову одрживост. Како потребе одрживости захтевају, поред стручних знања, и одређена материјална средства, потребно је изнаћи начине и могућности за дефинисање, процену значаја, вредновање и рангирање социјалних функција шума.

Социјалне функције шума су веома бројне (Медаревић М., 1991), а чак се може говорити и да неке друге функције, као што су привредна и регулационо-заштитна (еколошка), имају своје социјалне аспекте или корене. Отуда је веома тешко њихово диференцирање и разграничавање, а, везано за то, и одређивање њихове улоге и значаја. Зато је веома важно на неки начин систематизовати барем онај највећи део до сада идентификованих социјалних функција шума, да би се олакшало разумевање њихове улоге у друштвено-економским процесима. Такође, то је значајно и из разлога што се тек тада оне могу нешто прецизније рангирати у односу на важност њихове улоге и извршити њихово вредновање.

Овај покушај да се социјалне функције шума јасно дефинишу и систематизују, али и укаже на могућности њихове валоризације, представља тек једно виђење овог проблема и пресек сазнања по овом питању. Исто тако, може се схватити и као полазна основа за даљу разраду структуре социјалних функција шума, али и неке дубље и промишљеније анализе и допринос изради и/или усавршавању метода њихове валоризације.

2. СТРУКТУРА СОЦИЈАЛНИХ ФУНКЦИЈА ШУМА

Кад се говори о функцијама шума које имају социјални карактер, треба нагласити да њих има већи број и да са развојем друштва долази до појаве нових функција, као и до промене њиховог значаја. Да би се лакше разумела њихова улога и значај за друштвену заједницу, као и њихово диференцирање и валоризација, потребно је да се оне идентификују и групишу у сродне групе (Шишк Л., 2000). У том смислу, овде ће се изложити одређени број таквих функција које су груписане у две основне групе: културне и остале социјалне функције шума.

2. 1. Културне функције

Културне функције шума се одликују, поред тога што их има велики број, и тиме што су везане за људски карактер, знање, морал, емотивност и схватање лепог (естетика). Све то заједно чини да постоји један прилично хетероген скуп основних параметара за њихово издвајање и диференцирање (Урбановски А., 1956). Отуда је њихова структура нешто сложенија и бројност већа него у другој наведеној групи. Тако се, на основу улоге коју имају, културне функције шума се могу поделити на четири основне подгрупе, а то су: историјска, религијска, уметничка и образовна (графикон 1).

Историјска функција шума је везана за одређено време у прошлости када су шуме биле везане за важне догађаје који су се дешавали током

историје, као и историјске личности које су обележиле време у коме су живе­ле и радиле. Оне се могу практично поделити у наредне две подгрупе: историјски споменици у шумама и саме шуме као историјски споменици.

Графикон 1. Културне функције шума
Diagram 1. Cultural forest functions

Прва подгрупа садржи следеће најважније облике испољавања ове функције шума:

- природни објекти у шумама од посебног историјског значаја (извори, потоци, гребени, и сл.);
- вештачки објекти (споменици и грађевине) у шумама који имају историјски значај;
- археолошка налазишта.

У другој подгрупи су обухваћене следеће функције шума:

- шуме у којима су се одиграли значајни историјски догађаји;
- појединачна стабла за која се везују неки важни историјски догађаји (Таковски грм, и сл.).

Кад је у питању **религијска функција**, познато је да су бројне религијске манифестације везане за шуме, појединачна стабла шумског дрвећа или делова стабала шумског дрвећа (лишће, гранчице, и сл.). У односу на такву улогу шума могу се идентификовати две основне категорије: паганство и канонске религије.

У паганству су настали многи митови у којима шуме или шумско дрвеће има важну улогу, као и бројни култови и обичаји. Канонске религије (монотеистичке) су се у извесној мери наслониле на неке такве митове и

обичаје, дајући им нешто другачије обележје, али су задржале основну везу са шумом и шумским дрвећем.

Човек је миленијумима стицао способност да егзистира и ужива у шумским комплексима који су га окруживали и омогућавали му да се снабде неопходним намирницама и формира свој сопствени животни простор (колиба, кућа). Отуда, вероватно, и потиче осећај лепоте и узвишености када борави у шуми или је посматра. Из тих базичних осећаја развио се посебан духовни и естетски однос према шуми који се огледа у уметничким творевинама различитог облика којима су тема шума и шумско дрвеће или су израђене од дрвета или других делова шумског дрвећа као материјала. Тако је формирана **уметничка функција шума**, која се огледа у следећој улози шума и шумског дрвећа или делова живе и неживе природе у оквиру шума:

- инспирација или тема поезије и прозе (литературна уметност);
- инспирација или тема музичког дела (музичка уметност);
- инспирација или тема ликовног дела (ликовна уметност).

У односу човека и шуме посебно место заузима сазнавање околног света и разјашњавање односа човека и природе. Та веза потиче од тога што је човек своја прва сазнања везивао за шуму, посматрајући промене које су се у шумама дешавале кроз фазе њеног развоја. Зато није чудно да је од њених материјала (најзначајнији је дрво) правио своја прва оруђа (точак) и користио их на друге начине за побољшање квалитета живота (дрво као гориви материјал, дрво као грађевински материјал, и сл.). Такође, тако је спознавао и саму природу и механизме њеног деловања, што му је омогућило да тако стечена знања и искуства практично користи и то, затим, преноси на следеће генерације. То је била основа за образовну функцију шума, која се данас испољава на три основна начина:

- проучавање шумске флоре (шумско дрвеће, шумске асоцијације, друге биљке);
- проучавање шумске фауне (дивљач, инсекти, итд.);
- проучавање односа живе и неживе природе у шумама (однос шума, животиња, атмосфере, земљишта и вода).

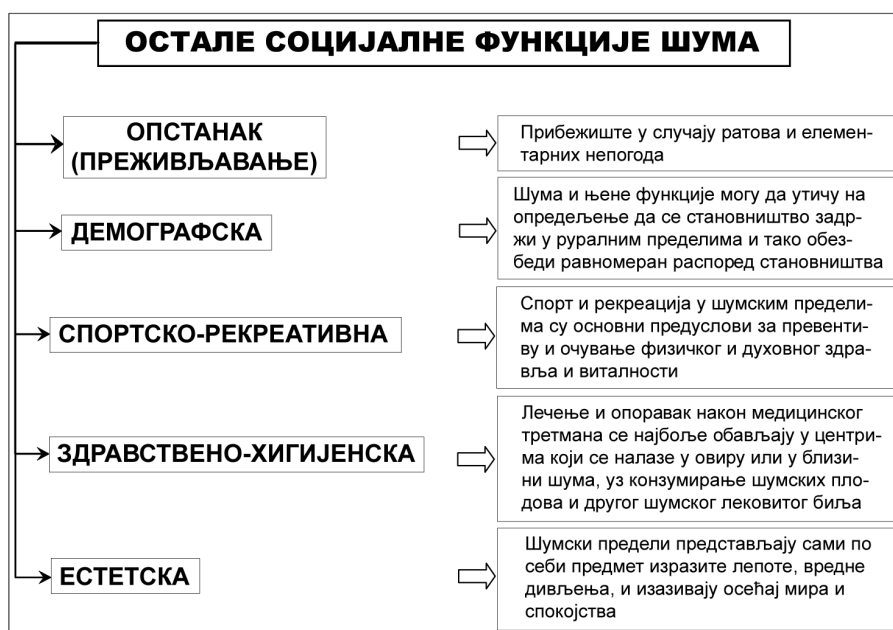
СТИЦАЊЕ ОВИХ ВРСТА ЗНАЊА ОМОГУЋАВА ЧОВЕКУ ДА ОБЕЗБЕДИ МЕХАНИЗМЕ КОЈИМА МОЖЕ ОЧУВАТИ ОПШТЕ УСЛОВЕ ЗА ЖИВОТ И ТАКО ФОРМИРА ОСНОВУ ЗА ТРАЈНУ ЕГЗИСТЕНЦИЈУ НА ПЛАНЕТИ.

2. 2. Остале социјалне функције

Остале социјалне функције шума су, такође, бројне и имају различиту улогу и значај за друштвену заједницу. Ипак, као оне основне могу се издвојити следеће: опстанак (преживљавање), демографска функција, спортско-рекреативна, здравствено-хигијенска и естетска (графикон 2).

Шума је одувек била простор у коме је човек могао да нађе најразноврснију храну, како биљног тако и животињског порекла, отуда је његово кретање у потрази за храном било усмерено, пре свега, ка шуми и њеним садржајима. Поред тога, у случају неке опасности или осећаја да му је угрожен живот, као и у случају временских неприлика, човек је налазио склониште у шуми. Касније, у случају ратних разарања, шума је на исти начин служила да се човек сакрије и осети безбедно и сигурно у њеном

окриљу. Тако је шума врло често у историји била **прибежиште**, чиме је омогућила **опстанак** и друштвени развој читавим народима. Та функција шуме је и за наш народ била веома значајна (Симеуновић Д., 1957), јер је представљала извор разноврсне хране и сигурно уточиште од настрадајућег, а тиме очувала нацију и њен опстанак до данашњих дана.*

Графикон 2. Остале социјалне функције шума
Diagram 2. Other social forest functions

У савременом свету, са израженим индустријским развојем и високим степеном аутоматизације у производњи добара и услуга, врше се и крупне промене у броју, саставу и месту боравка становника. Такве демографске промене су посебно изражене на релацији село-град, а манифестују се израженим мигрирањем становника из руралних предела у урбане средине, где често не могу себи да створе квалитетне услове за живот. Основни узрок је немогућност да се бављењем само аграрном производњом обезбеди такав обим прихода да би домаћинство могло да живи на нивоу савремених цивилизацијских тековина (путеви, електрична енергија, Интернет, и сл.). У том смислу, шума и њене бројне функције могу да утичу на опредељење да се становништво задржи у руралним пределима, чиме би се обезбедио равномеран распоред становника и смањио демографски притисак на градске средине.

Утицај шуме на здравље је општепознат, јер се у шумском ваздуху налази обично нешто виша концентрација кисеоника него на отвореном

* „Шума је ојевани заштитник Срба за време робовања. Штетила је народ, али народ њу није“ (Мирић М., 1939)

простору, што помаже код опоравка после прележаних болести везаних за рад плућа и срца. Са друге стране, шумски плодови и биље садрже бројне материје везане за побољшање обављања бројних функција људског организма, а њихово коришћење утиче на бржи и квалитетнији опоравак после болести, али и за превентивно деловање да до обољења и не дође.

Кад је естетска функција шума у питању, може се рећи да је шумски пејсаж одувек у човеку изазивао осећање дивљења и задовољства, што се манифестује тиме да је шума често извор инспирације за многобројна уметничка дела (ликовна, музичка, литературна и драмска уметност), али и узимањем шуме као важног објекта у оквиру неких уметничких дела (посебно изражено у литератури и ликовној уметности).

3. ВАЛОРИЗОВАЊЕ СОЦИЈАЛНИХ ФУНКЦИЈА ШУМА

Валоризовање социјалних функција шума је комплексан посао, скопчан са различитим тешкоћама методолошке и практичне природе. Ако се посматра укупна вредност шуме и структура такве вредности, видљиво је да су многе од њих социјалног карактера и да у значајној мери усложњавају наша схватања тако посматране вредности шуме. Између осталог, ту фигурирају и следеће вредности (A l v a r e z M., F i e l d D. B., 2000/б):

Графикон 3. Тржишна валоризација
Diagram 3. Market valorisation

алтруистичка, културна и симболичка, морална, религиозна, научна, затим вредност са аспекта националне историје, вредност са аспекта изградње карактера личности, вредност са аспекта квалитета живота, итд. Такве вредности је веома тешко мерити истим мерилима, а посебно је то тешко

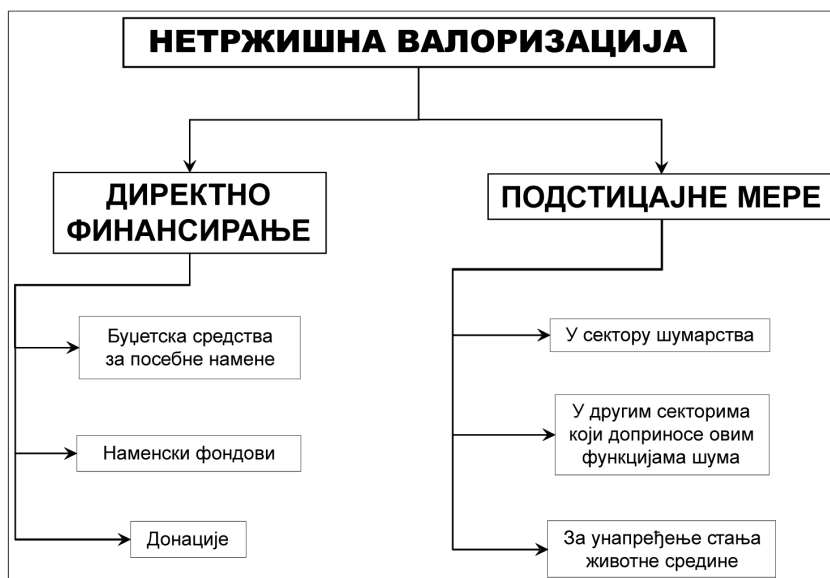
исказати финансијски, у новчаном износу. Међутим, ипак је потребно учинити покушај и да се на такав начин искаже вредност ових функција, чак и ако се ради о исказивању само једног дела вредности и обухватању само неких из целог комплекса социјалних функција шума, које могу (макар и посредно) да се подвргну таквом начину вредновања.

Као основне начини валоризације социјалних функција шума могу се издвојити: валоризација на тржишту и валоризација изван тржишта.

3. 1. Тржишна валоризација

Тржишно валоризовање може имати два своја појавна облика, тј. наступа на тржишту. Тако се могу идентификовати директан (непосредан) и посредан (индиректан) наступ на тржишту.

Када се говори о непосредном наступу на тржишту најчешће се мисли на спорт и рекреацију (сплаварење, скијање, планинарење). У ту сврху постоје посебни програми у оквиру појединих планинских центара којима се промовише и овај вид туризма (сплаварење на Тари, која је посебна туристичка атракција, скијање на Копаонику или планинарење на Златибору, Хомољским планинама, Старој планини, Голији или Златару). У оквиру директне тржишне валоризације налазе се још и центри за опоравак, видиковци, национални паркови и резервати природе (Фрушка Гора, Стара планина), где се услуге могу наплатити.

Графикон 4. Нејтржишна валоризација
Diagram 4. Non-market valorisation

Посредан наступ на тржишту се манифестује укључивањем процењене вредности ових функција у услуге везане за туризам, образовање и уметност. У оквиру туристичке понуде многих агенција налазе се: спортско рекреативни туризам (Чигота, Златибор, и сл.), здравствени туризам

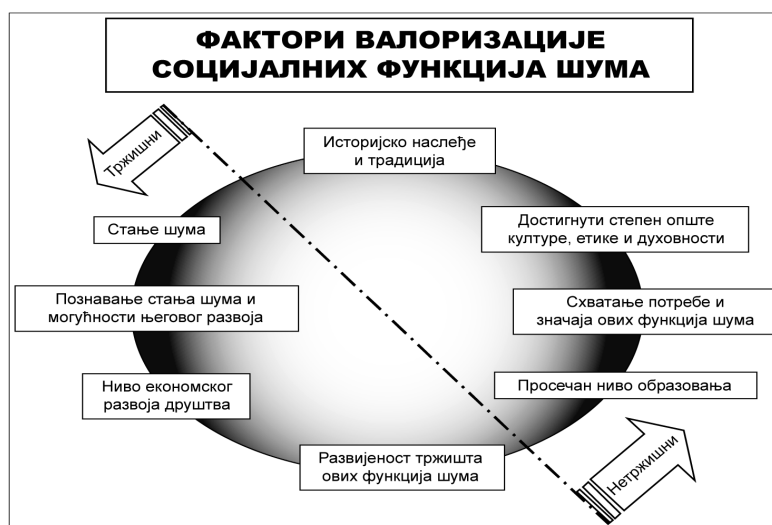
(бање, леčiliшта, и сл.), обиласци манастира, храмова и историјских споменика, који су нарочито атрактивни за госте из иностранства, који желе да упознају ближе нашу културу. Са друге стране, организују се колоније уметника у Кањижи и Врњачкој бањи (песници и сликари), као и образовне колоније у природи за средњошколце и основце (Петница код Ваљева). Поред тога, посредан наступ на тржишту може се остварити и уз комерцијалну производњу и пласман неких робних производа као што су дрво, гљиве, лековито биље и сл.

3. 2. Валоризација изван тржишта

Нетржишна валоризација обухвата директно финансирање и подстицајне мере. Директно финансирање обухвата буџетска средства, наменска средства и донације, које најчешће потичу из држава чланица Европске Уније, као помоћ нашој држави у сектору шумарства (Немачка, Финска, Норвешка). Подстицајне мере се јављају у облику кредита које држава усмерава ка сектору шумарства, сектору животне средине и другим секторима који доприносе развоју социјалних функција шума. Ове мере су, најчешће, веома стимулативне за сектор шумарства.

3. 3. Фактори валоризације

Фактори валоризације социјалних функција шума су међусобно повезани (постоји интеракција у деловању) и могу имати тржишни и нетржишни карактер. Фактори валоризације који имају тржишни карактер су: ста-

Графикон 5. Фактори валоризације социјалних функција шума
Diagram 5. Factors of valorisation of social forest functions

ње шума, познавање стања шума и могућности његових промена, ниво економског развоја друштва и развијеност тржишта ових функција шума. Као фактори нетржишног карактера издвајају се следећи: историјско на-

слеђе и традиција, достигнути степен опште културе, етике и духовности, просечан ниво образовања и схватање потреба и значаја ових функција.

Социјалним функцијама шума у нашој земљи се још не придаје важност какву оне заслужују, јер се значај шума и очувања животне средине не схватају озбиљно, у оној мери како је то у западноевропским земљама, Скандинавији и сл. Најбољи пример за то је масовно обешумљавање у Србији, које за последицу имају пределе, који не задовољавају више ни естетску ни производну функцију. На основу реченог, може се закључити да се фактори валоризације налазе у међусобном односу тзв. „цикличне зависности“, односно да проистичу и зависе једни од других.

4. ПРОЦЕНА ЗНАЧАЈА И РАНГИРАЊЕ СОЦИЈАЛНИХ ФУНКЦИЈА ШУМА

Значај социјалних функција шума за човека везује се за одређено време и за одређени простор, а практично зависи од тога у којој мери је човеку нека од њих потребна. Међутим, како су човеку потребне све социјалне функције шума, а она их не може у исто време и на истом месту обезбедити у жељеној форми и количини, потребно је проценити њихов значај и извршити рангирање према значају, да би на основу тога био могућ рационалан избор у њиховом коришћењу. Полази се од претпоставке да ће одређивање при коришћењу бити усмерено ка оним функцијама које у датом времену и простору задовољавају оне најзначајније и најургентније људске потребе.

Постоји више метода за процену значаја социјалних функција шума, које такву процену обављају са различитих аспеката. Тако се оне могу поделити у три основне групе метода - теоретске, економске и емпиријске (графикон б).

4. 1. Теоријске методе

Теоријске методе одражавају духовни и интелектуални однос према овим функцијама шума и чине на одређени начин филозофски став човека у односу на шуму. У оквиру ове групе метода могу се издвојити три основне методе: емотивна, сазнајна и етичко-морална.

Емотивна метода значај одређује на бази интензитета емоција које се формирају у контакту (чулном - физички, визуелни и звучни контакт или помоћу мириса и укуса) човека са шумом. Овај начин је веома непоуздан са аспекта објективности, јер се реакције емотивног карактера веома разликују од личности до личности. Велика субјективност овог начина процене значаја социјалних функција шума чини га неупотребљивим са аспекта неког уопштавања и генерализације, али се веома успешно може користити као допунска метода у случајевима када неке објективније методе дају исте или веома блиске резултате, затим када се процењује искључиво емотивни аспект односа човека и шуме или када се процена врши само са аспекта појединца.

Метода заснована на **теоријским знањима и практичним искуствима** о односу човека и шуме, даје релативно објективне резултате, јер је заснована на научно доказаним чињеницама које су проверене у пракси. Такви ре-

зултати се могу упоређивати и рангирати, па је препорука да се она користи кад год је потребно извршити процену и рангирање које има важност за већу популацију становника (друштво у целини). Међутим, она има недостатак јер полази само од чињеница које могу детектовати, проучити и објаснити, а неке од социјалних функција шума, као што су уметничка и религијска, које у својој бити имају значајан удео ирационалног, тешко се могу на такав начин вредновати и рангирати.

Метода која се заснива на **етици и моралу** вреднује социјалне функције шума са аспекта етичких и моралних норми друштва које те процене врши или за чије потребе се врше. Основна предност ове методе је у томе што промовише етичке и моралне норме и већи значај и ранг даје оним социјалним функцијама шума које су више у складу са етиком и моралом друштва које их користи. Недостатак је у томе што добијени резултати важе само за дато друштво, где важе његове етичке и моралне норме. Пошто се људске заједнице јако разликују у етичким и моралним принципима на којима се заснивају, добијени резултати се не могу односити на сва друштва у начелу.

4. 2. Економске методе

Економске методе припадају групи метода код којих се полази од тога да се уживање услуга неких од социјалних функција шума може регулисати преко тржишног механизма. У том смислу, могу се идентификовати две основне методе: трошковна и тржишна.

Прва се заснива на томе да се улагања у подизање, негу и заштиту шума са циљем остварења неке од социјалних функција шума могу узети као основа за процену значаја и рангирање. Тако би већи трошкови подизања, неге и заштите шума били везани за већи значај и виши ранг такве функције због које се цео процес и покреће. Ова метода има предност што директно одражава спремност човека да уложи одређени рад и ангажује одређена средства да би дошао до могућности коришћења неке од социјалних функција шума, а величина начињених трошкова је пропорционална потреби, односно значају, такве функције шума. Такође, трошкови су мерљив параметар и резултати су релативно објективни (наравно, ако се ради о проценама на бази просечних друштвених трошкова производње, а не трошкова индивидуалног шумског газдинства). Недостатак је у томе што је тешко деривирати просечне друштвене трошкове производње, јер ће најчешће бити на располагању подаци о индивидуалним трошковима појединачних шумских газдинстава. Како су шуме којима она газдују веома различите по саставу, структури и квалитету, веома је тешко извршити било какво упросечавање и објективизацију, па зато овај начин процене значаја и рангирања социјалних функција шума треба доста опрезно примењивати.

Друга метода полази од чињенице да се процес стварања и уживања у неким социјалним функцијама шума може одвијати на тржишту. Другим речима, тржиште обезбеђује ко, колико и када може користити неку социјалну функцију шума, која ће се производити у оној мери у којој је тржиште спремно да је апсорбује. То практично значи да значај неке социјалне функције шума одређује цена на тржишту, која одражава спремност по-

Графикон 6. Методе за процену значаја и рангирање социјалних функција шума
 Diagram 6. Methods for the assessment of the significance and ranking of social forest functions

трошача да се за нешто што је јако потребно више и плати. Ова метода је нешто објективнија од претходне, јер не полази од трошкова производње већ од просечне тржишне цене, као знатно објективнијег параметра. Основни недостатак је у томе што за неке социјалне функције шума постоји тржиште (а тиме и мотив за улагање у производњу), а за неке не постоји (па нема ни мотива за улагање у производњу), чиме је онемогућено вредновање и рангирање свих социјалних функција шума на овај начин. То је уједно и недостатак целе ове групе метода, што ограничава њихову примену само на комплекс оних функција за које постоји тржиште.

4.3. Емпиријске методе

Емпиријске методе процене се заснивају на идентификовању промена квантитета и квалитета потреба везаних за социјалне функције шума, са једне стране, и могућности њиховог задовољења, са друге, и на основу тога одређивање њиховог значаја и ранга. Таква процена се може заснивати на квантификацији у природном облику, на основу индиректне нумеричке процене и на основу дескриптивног исказа (описно).

Квантификација у природном облику подразумева да се количина неке социјалне функције шума или потребе за њом може измерити и нумерички исказати. Добро је то што се тако процена врши објективно (мерањем) и што се могу обухватити како потребе за датом функцијом тако и њен постојећи ниво који шуме у датом моменту (опажања, мерења) пружају. Недостатак је у томе што сам квантитет често не указује много на значај такве функције, па се резултати морају допунити неком алтерна-

тивном методом, у зависности од врсте функције и сврхе процене. Такође, резултати у великој мери зависе и од времена када се и како само мерење врши, па је тешко упоредити добијене резултате са неким претходним мерењима и извршити нека уопштавања (ако су потребна).

Индијектне нумеричке процене и рангирање заснивају се на томе да се степен задовољења за неком социјалном функцијом шума дели у одговарајуће бодовне рангове (Vyskot И., 2000), а затим се на основу анкете изврши индивидуално бодовање, да би се тако добијени резултати статистички упросечили и тиме објективизирали. Добра страна је у томе што се то може учинити са скоро свим функцијама шуме, а добијени резултати се могу без проблема упоређивати и рангирати. Недостатак је у томе што такве процене битно зависе од личности које сачињава распоне рангова (бодовне распоне), па је поступак оптерећен субјективним факторима (ниво знања, разумевања улоге одређених социјалних функција шума, способност састављања квалитетног упитника и нумеричког исказивања и тумчења рангова). Такође, велика је важност и структуре саме популације испитаника који учествују у анкети, што, такође, утиче на објективност добијених процена и поузданост код њихове генерализације.

Дескриптивни метод се заснива на описном исказивању значаја социјалних функција шума. То омогућава боље разумевање њихове улоге у односима који владају између човека и шуме, али не омогућава прецизно рангирање и објективну процену значаја. Зато се обично користе при образлагању и давању допунских аргумената код већ одређених нивоа значаја (рангова) према некој другој методи.

5. ЗАКЉУЧАК

На основу изложене структуре социјалних функција шума, приказа начина њиховог вредновања и излагања метода за процену њиховог значаја и рангирање може се закључити следеће:

- постоји јако велики број социјалних функција шуме, које чине један веома сложен систем;
- вредносно исказивање тих функција је јако тешко, пошто за велики број таквих функција шума нема тржишта, па се морају примењивати индијектне методе, чиме се смањује објективност добијених резултата;
- значај таквих функција за човека се, такође, веома тешко процењује, јер тај поступак ремете бројни проблеми теоријског, социјалног и економског карактера, који значајно утичу на тачност и објективност израђених процена;
- постоји евидентна потреба да се и поред свих тешкоћа методолошке и практичне природе ипак процене вредност и значај ових функција шума и изврши њихово рангирање на што објективнији начин и, по могућству, нумерички искаже.

Прецизније дефинисање социјалних функција шума и изналажење адекватног начина процене њиховог значаја и рангирања, може боље да одслика људске потребе у односу на шумске ресурсе и укаже на приоритете у задовољавању тих потреба, али, исто тако, и потпунијем и свеобухватнијем исказивању вредности самих шума.

Указивање на све проблеме и тешкоће у вези са вредновањем, проценом значаја и рангирањем социјалних функција шума, не треба да одвраћа од тог посла. Напротив, треба да мотивише на веће ангажовање на стицању потребних знања ради усавршавања постојећих и изналажења нових метода да би се тај посао у будућности што квалитетније обавио. Само тако могу да се схвате социјалне функције шума и уклапе у систем односа човека и шуме, чиме би се обезбедио већи степен примене принципа одрживог развоја при коришћењу шумских ресурса.

ЛИТЕРАТУРА

- Alvarez M., Field D. B. (2000/a): *A Review of the Methodologies Applied in Forest Ecosystem Management to Estimate Natural Resources Values*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Опочно (101-115)
- Alvarez M., Field D. B. (2000/b): *Forest Values - Literature Review*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Опочно (87-100)
- Бадемлијић Ј. (1904): *Значај шума у прошлости и садашњости*, Штампарија „Доситеј Обрадовић“, Београд
- Berrens R. P. (1993): *The Safe Minimum Standard Approach: An Alternative to Measuring Non-Use Values for Environmental Assets?*, „Forestry, Economics and the Environment“, Edited by Adamowicz W. L., Boxall P. C., Luckert M. K., Phillips W. E. and White W. A., CAB International, Wallingford (195-211)
- Van der Lubbe M. (2000): *The Art of Forest Valuation - Methods to Value Goods and Services... and What else?*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Опочно (82-85)
- Vyskot I. (2000): *Ecosystem Approach, Quantification and Evaluation of Functions of Forests*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Опочно (66-72)
- (2000): *Економски аспекти вредновања и заштите природног капацитета*, Министарство заштите животне средине Републике Србије - Институт економских наука, Београд
- Јекић Ј. (1928): *Прилози за историју шумарства у Србији*, Штампарија Давидовић, Павловића и друга, Београд
- Knetsch J. L., Davis R. K. (1993): *Comparisons of Methods for Recreation Evaluation*, „Economics of the environment“, Selected readings, Edited by Dorfman R. & Dorfman N., W. W. Norton & Company, New York - London (336-353)
- Landefeld J. S., Seskin E. P. (1993): *The Economic Value of Life: Linking Theory to Practice*, „Economics of the environment“, Selected readings, Edited by Dorfman R. & Dorfman N., W. W. Norton & Company, New York - London (377-387)
- Loomis J. B. (1993): *Measuring General Public Preservation Values for Forest Resources: Evidence from Contingent Valuating Surveys*, „Forestry, Economics and the Environment“, Edited by Adamowicz W. L., Boxall P. C., Luckert M. K., Phillips W. E. and White W. A., CAB International, Wallingford (91-102)
- Kramer L. A., Mercer E., Sharma N. (1993): *Valuating tropical Rainforest Protection Using the Contingent Valuation Method*, „Forestry, Economics and the Environment“,

Edited by Adamowicz W. L., Boxall P. C., Luckert M. K., Phillips W. E. and White W. A., CAB International, Wallingford (181-194)

- Maser C. (1994): *Sustainable Forestry - Philosophy, Science and Economics*, St. Lucie Press, Boca Raton
- Медаревић М. (1991): *Функције шума и њихово обезбеђивање при планирању газдовања шумама*, докторска дисертација у рукопису, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Београд
- Мирлић М. (1939): *Економски развој у Србији*, докторска дисертација (одбрањена на Високој економско-комерцијалној школи у Загребу), Задружна штампарија, Загреб (136)
- Ранковић Н. (1996): *Економика шумарства*, Шумарски факултет Универзитета у Београду, Београд
- Sejálk J. (2000): *Economic Valuation of Environmental Functions of a Territory*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Opocno (62-65)
- Симеуновић Д. (1957): *Узроци несмајања шума у Србији у XIX веку*, докторска дисертација, Графичко предузеће „Бранко Ђоновић“, Београд
- Симеуновић Д. (1987): *Србија - историја шумарства*, Шумарска енциклопедија, том III, Југословенски лексикографски завод, Загреб
- Урбановски А. (1956): *Улога шуме у природном и културном животу народа*, „Шуме и шумарство Србије“ - Циклус предавања одржаних на Коларчевом Народном Универзитету, Београд
- Šišák L. (2000): *Problems of Valuation of Non-market Forest SERVICES in the Czech Republic*, Seminar on „Valuation of Forest Goods and Services“, Forestry and Game Management Research Institute „Jilovišti-Strnady“, Opocno (40-47)

STRUCTURE AND VALORIZATION OF SOCIAL FUNCTIONS OF THE FORESTS

*Nenad Ranković
Ljiljana Keča*

Summary

Social aspects of forestry are important factors of forestry utilisation and silviculture. Therefore they have great influence on forest sustainability. The social functions of the forests are numerous, therefore they should be systematized and ranked. That is important because of their better analysis and high-quality implementation of the principles of sustainable development in forestry. Social functions of the forests can be divided into cultural and other functions. Cultural functions of the forests include: historical, religious, artistic, and educational functions, and their appearance is connected to human personality, knowledge, morals, etc. Other functions of the forests include: survival, demographic function, sport, recreation, health care, aesthetic function. Social functions of the forests can be valorised in the market or out of it. In the market, they can be valorised through sport, recreation, recovery centers, visit to the national parks, etc. Indirect appearance in the market is shown through tourism, education and art. Valorisation out of the market includes direct subsidizing and subventions in the forestry and environmental protection. The factors of the social functions valorisation in forestry depend on: forest conditions, level of economic development of the society, development of the market of these functions, historical heritage, etc. Methods of estimation of the importance and ranking of social functions can be: empirical, theoretical and economic.